

УДК 719:728.1(477.41/.42):643:39(477)

Ярослав Тарас, д-р історичних наук, професор, завідувач відділу етнології сучасності, Інститут народознавства НАН України, Україна, м. Львів

Закладщина хати на Поліссі

З'ясовано закладання нової будівлі, та описано дійство, яке супроводжується певними урочистостями та обрядами (вибором місця під хату, сприятливого дня та року для початку будівництва, доброго матеріалу та іншими обрядово-звичаєвими аспектами).

Ключові слова: Полісся, закладщина, підвалина, паля, вибір місця, дерева і дня будівництва.

Ярослав Тарас. Закладывание избы на Полесье

Выяснено «закладывание» новой постройки на Полесье, описано ритуал, который сопровождается определенными торжествами и обрядами (выбор места под избу, благоприятного дня и года начала строительства, хорошего материала и другими обрядо-обычьевыми аспектами).

Ключевые слова: Полесье, закладывание, подвалины, паля, дерево для строительства, день строительства.

Yaroslav Taras. On foundation of dwelled hut in Polisia region

In the paper have been presented some results of studies in foundation of a new building and descriptions of an acting accompanied with certain honours and rites, as a choice of place for a hut, appropriate date for successful start of efforts, quality materials and other common as well as ritual aspects of a project.

Keywords: Polisia, foundation, basement ties, choice of place and wood for constructional needs, starting day of building works.

Поліська хата, починаючи з середини XIX ст., була об'єктом не одного дослідження. Її вивчали на предмет архітектурно-конструктивних рішень [8;2;13], технології та техніки будівництва [4], в обрядово-звичаєвих аспектах [5].

У 1994–1998 рр. були організовані культурологічні експедиції на Українське Полісся. Зокрема, польові дослідження 1995 р. в селах Овруцького та Народицького районів показали, що, незважаючи на втрату великої кількості давніх пам'яток народного будівництва, ще можна відтворити засади будівництва житла, починаючи від вибору місця до «входуни» в хату.

Певна технологія будівництва хати на Поліссі тісно переплітається з обрядовою звичаєвістю і разом становить народну будівельну традицію.

Насамперед поліщук ретельно вибирав місце для майбутньої хати [9]. Його шукали і визначали різними способами і ворожінням. Для хати з господарських та суто регіональних міркувань вибирали місце близько до води, рівчак, річки (села Гуничі, Невгоди, Овруцького р-ну), горбисте (с. Думинське Овруцького р-ну), біля пасовиська, болота, щоб піймати карася (села Левковичі, Прилуки Овруцького р-ну). В селах Піхоцькому, Великій Фосні (Овруцький р-н) на місце, де мають будувати хату, пускали пастиє корову: місце, де вона ляже відпочивати вважали добрим. Такий спосіб вибору місця, але для хліву, практиковано на Гуцульщині [6,с.60]. Худобу вважали символом дому – двору – господарства [1,с.38].

Добре місце для хати шукали також ставлячи на два-три дні горщик і хліб на рушнику на землю там, де планували будувати хату. Якщо за цей час павук павутину заснує, то це добре місце (с. Бондарі Овруцького р-ну).

В селі Давидках (Народицький р-н) виносили до сходу сонця хліб, ставили його та образ Божої матері на місце, де має бути покуть. «Якщо місце хороше, то при сході сонця хліб стане іншого кольору він заіскриться» (Г.Моргулець, 1922 р.н.). Широко застосовуваним був такий спосіб: там, де має будуватись хата, клали хліб, сіль і навіть гроші на ніч. Якщо хліба й солі не стане, то це погане місце, якщо залишиться з ночі – добре [1;5].

Під час експедиції встановлено, що головним завданням у виборі ділянки для хати на Поліссі було знайти тепле місце. Його шукали так: «Коли йдеш, йдеш, тебе вдарить теплом, а потім холодом, там де вдарить теплом, це значить, що це добре місце» (села Левковичі, Дівошин, Павлюківка Овруцького р-ну). Вибирали тепле місце також по росі. «Де тепле місце, роса дер-

житись довго, де холодне, там вітер збиває росу» (с. Левковичі). Дивились навесні, де скоріше розтане сніг і де швидше висохне земля (с. Велика Фосня).

Восени коли ще не було снігу, а мороз підморожував землю, на місце, де мають будувати хату, на ніч на застелений на землю «настольник» ставили хліб і сіль. Вранці дивились, чи цілий хліб і чи «настольник» примерз до землі. Якщо «настольник» не примерз, то це місце тепле і багате.

Оскільки вода в господарстві поліщуків відігравала особливу роль, то важливо було перевірити, чи вона близько до поверхні. В селі Левковичах на місце, де будують садибу, на ніч розкладають березове вугілля, а в середину кладуть вату. Все це накривають «банкою», посудиною. Якщо за ніч вата намокне, то вода близько (с. Левковичі). У такому місці можна будувати хату. Насамперед цей спосіб практиковано для господарських споруд.

Аналіз рельєфу сіл, які досліджувалися, дає підстави твердити, що згаданий спосіб вибору пов'язаний не з оцінкою роси як ідеї прибудови, росту, збільшення, а за визначенням рівня залягання ґрунтових вод. Цей спосіб не практикувався у селах, де був високий рівень ґрунтових вод (с. Мотійки Народицького р-ну; села Мала Фосня, Велика Фосня Овруцького р-ну). Він характерний для сіл, де вода залягала глибоко.

Не дозволялося будувати у всіх випадках на місці, де «боронь Боже, стояла стара хата» (с. Піхоцьке). Якщо «розкидали» [розбирали. – Я.Т.] стару хату, то нову трошки посували вперед. Це робили для того, щоб «краще велось» (с. Ласки Народицького р-ну). Старий майстер О.Дрозд (1912 р.н., с. Боднарі) стверджував, що «в певних місцях на землі є сила, яка дає можливість таланити», треба її лише знайти. Якщо не таланило, були негаразди, не було дітей, поліщуки переносили свої хати в інше місце.

У селі місце для хати також вибирали з огляду на сусідство. У с. Прилуках казали: «Не питай місце, а питай, який сусід», «де люди лаються, туди не йди і хату не став». Цей спосіб вибору ділянки для хати почав побутувати, коли вже за радянських часів масово переселяли з хуторів у села.

Поліщуки дбайливо ставилися до землі. В тих господарствах, де було мало землі або ж вона була родюча, сини ставили свої хати поряд з батьковою, на одному подвір'ї. З'явилася нова планувальна схема двору, особливості якої потребують спеціального викладу.

Важливою і найбільш клопітною справою було заготовити добротне дерево на хату. У своєму лісі кожен господар знав, де в нього «старий ліс», «стара посадка», тобто де в нього будівельне дерево, а де дерево, яке не годиться для будівництва (с. Невгоди). На Поліссі на хату брали переважно сосну, осику, рідше дуб, липу та вільху. Дерево мало бути здорове та «стрижнєве» («стрижньове»). Сама етимологія слова «стрижень» вказує, що для хати на Поліссі брали основне, головне, опорне, осьове дерево [7, с. 769].

Докладно про вибір деревини на Поліссі вже писали автор статті Я.Тарас [9] та Р.Радович [3], тому на ньому по будемо спинятись, лише вкажемо, що на Овруччині наявність стрижня у дереві визначали по корі, за місцем, де росте дерево, кроною та розташуванням гілок. Вважали, якщо гілки в сосні є сукуваті вгорі (с. Думинське), мають дрібне гілля та сучки догори, а голки жовтаві (с. Левковичі), кора дрібненька, не шершава, має «ясний», «світлий», «жовтий» колір та йде «живиця», «толодиця» (с. Ключки Народицького р-ну), «росте на горці» (с. Невгоди), то це стрижнєве дерево.

Дуб мав бути рівний, без суків. Хорошим вважали дуб «нелинь» (*f. turdiflora Czern*), з якого не опадає листя, той, що розвивається навесні в останню пору, який росте внизу (с. Невгоди), «не має знизу гілля і суків, коли його зрізали» (с. Ключки). Той, що червонів, «краснів», «подібний на ольху», був крихкий та м'який, для будівництва не застосовували. Це був простий дуб (*f. graesoch Czern*). Вільху брали на «мелкіє постройкі» (с. В'язівка Народицького р-ну), осику па хату і огорожу (с. В'язівка).

Не брали на хату сосну, яка мала сучки внизу або тріщини, бо це було «круте дерево» (села Невгоди, В'язівка), вільху курчяву, «ту, що кидас: гілки вниз» (с. Ключки), дуб, «в якому дубра або мав губку» (с. Думинське). В обрядово-ритуальному плані були застереження щодо використання осики та вільхи. Старожили с. Левковичів вважали, «що ольху і осику не положено брати по-Божому». Добрим вважали дерево, яке на півдні мало гладку кору, а на півночі – мох (с. В'язівка), та те, що мало більш як 60–80 шарів (с. Думинське).

В основі вибору дерева па хату лежали вікові дендрологічні, ботанічні, екологічні знання, знання про морфологічні ознаки рельєфу та хімічний склад ґрунту, набуті шляхом спостереження протягом віків. Ці спостереження були основою для вироблення низки обрядово-ритуальних застережень щодо дерев з природними вадами (губками, наростами тощо) та дерев «помічених Богом» (вивернутих бурєю, битих громом).

Доброякісність деревини також визначали часом її заготовлі: порою року, днем тижня, фазою місячного циклу. Дерево заго-

товляли переважно в зимові місяці, «коли воно не розвивається» (села Гуничі, Думинське, Невгоди). На зрубану взимку деревину «менше нападає шашель» (села Левковичі, Думинське). Рубали дерево й у вересні «як покине рости, щоб задержалось в ньому багато смоли» (О.Заліско, 1910 р.н., с. Думинське). Заготовля дерева за фазами Місяця та днями на Житомирському Поліссі така сама, як і на Київському [9, с. 100; 3, с. 65]. Викладений підхід до вибору деревини давав можливість дістати доброякісне дерево для будівництва і мати «здорову хату». Після того, як вибрали місце і підготували дерево, домовлялися з майстром про будівництво хати. Під час цієї домовленості майстер визначав день «закладин» («заснування») хати.

Щодо вибору дня будівництва, то із досліджуваного району маємо неоднозначну інформацію. В с. Піхоцькому починали будувати лише у вівторок і «на підповню». Більшість опитаних у селах В'язівці, Невгодах вважають хорошим днем для будівництва середу та п'ятницю. Важким днем для всякої роботи в цих селах був четвер, хоча в с. Бірківському (Овруцький р-н) у цей день дозволяли «закладати» хати. У цих селах вважали, що все треба починати «в женські дні». Тут у середу та п'ятницю починали обробляти городи. На переконання майстра І.Ярмолюка (1907 р.н., с. Болотниця Народицького р-ну), найкраще починати будувати хату в п'ятницю, на 12-й день після молодика. Щасливими днями для «закладання» хати були вівторок і середа.

Старий будівельний майстер М.Миколайчук (1916 р.н., с. Норинці Народицького р-ну) «закладав» хати тільки в суботу і «на підповню». В його селі для всякої роботи легким днем вважали суботу. Цього дня тут «заживали хліб і зачинали всяке будівництво».

У с. Красилівці (Овруцький р-н) в суботу, навпаки, «засновувати» хату не можна було. В селах Левковичах, Дівошині закладення хати дозволялося з вівторка по суботу, а в с. Латишах (Народицький р-н) будь-якого дня, крім понеділка, суботи та неділі. Щасливими для закладин хати в с. Бігуні (Овруцький р-н) вважали вівторок і середу.

Статистичний аналіз показав, що 25 відсотків респондентів вважають відповідним днем для початку будівництва середу та п'ятницю, тобто дні і одноденних постів, установлених Церквою [11, с. 377].

Інформація, почерпнута від довгожителів с. Болотниця І.Ярмолюка, про те, що «коли у нас закінчили ставити подруби, то батько поставив майстрам полчарки горілки, майстри не пили, забрали її з собою, бо був пісний день» та від довгожителів с. Селець (Народицький р-н) про те, що «майстри на закладущину забрали положену горілку з собою, бо був пісний день», вказує: старі майстри дотримувалися християнської традиції щодо середу та п'ятниці як пісних днів, попри появу «нової традиції» в радянський час відзначати кожен будівельний цикл могоричем. Респондент К.Свдковименко (1925 р.н.) зі с. Селець повідомив, що в радянські часи закладин у пісний день не «робили», бо «в цей день горілки не дають». Близько 20 відсотків респондентів хорошими днями для заснування, закладення хати вважали не пісні дні («мужицькі дні») – вівторок і четвер, коли «можна пити горілку».

Більше половини опитаних вважає, що для «заснування» хороши всі дні, крім понеділка, суботи та неділі. Лише 5 відсотків легким днем для «закладки» хати вважають суботу. На перший погляд, наявний матеріал, зібраний у досліджуваному районі, суперечливий. Ця суперечливість в уявленнях про найкращі, найвідповідніші дні для «закладущини» хати є наслідком атеїстичного виховання та появи в радянські часи в будівельній традиції могоричу.

Велику роль у визначенні оптимального часу «закладин» хати також відігравала фаза Місяця. Доброю ознакою в с. Ласках вважали «заснування» хати в останню чверть місяця, а в с. Латишах – «на повний місяць, як рушить з підповного на третю квадру». В с. Мотійках починали «закладати» на старому місяці (повна фаза Місяця), або тоді, коли молодий «оботреться», тобто чорен 7–9 днів після того, як з'явиться молодші місяць. Лише один респондент вказав, що хату «засновували» на «молодику», або тоді, коли ростуть мухомори (М.Кобилинський, 1903 р.н. с. Дівошин). «Засновували» хату переважно на старому місяці або у фазах, близьких до нього. Це робили для того, щоб «шашель, не їв деревину», «в хаті було повно», «щоб вона довго стояла і довго жили хазяїва».

Загальною для всієї території залишилася традиція не починати будувати на повий місяць, а тільки на старий, і тяжким для початку будівництва і надалі вважали понеділок. Коли вибрали оптимальний час заснування хати, в день будівництва до сходу сонця місце, де будуть будувати, окроплюють священною водою, обходять три рази з іконою і ставлять коровай на рушнику. За Г.Моргульцем с. Давидки), такими діями віддавали дар Богу за місце. Перед «заснуванням» хати в с. Давидках розстеляли рушники на місці, де будуть ставити зруби, і пригощали майстрів, а в

с. Бірківському на покуті або посередині майбутньої хати ставили стіл, накритий «настольником», на який клали хліб, сіль або хліб, сіль і шматок сала.

Респондент Д.Оксенчук (1927 р.н., с. Красилівка) пам'ятає, що в день «заснування» «прийшов його батько з матір'ю з хлібом на рушнику, поставив його на стовик на покуті майбутньої хати, і лише тоді майстри почали роботу». Хліб, загорнутий у рушник, також ставили на ослінчик або на стіл біля майбутньої новобудови (с. Бондарі). У с. В'язівці в день «заснування» хати «на заготовлене дерево, біля нової хати ложили хліб, сіль на рушник та ставили ікони». Це все було на дереві доти, доки не закінчили «заснування» хати. Коли «заснували» підвалини, в с. Норинську (Овруцький р-н) на всіх «вуглах» ставили хліб і сіль, загорнутий в рушники, які пізніше через майбутні двері новобудови заносили досередини «заснованих» підвалів і клали на стіл, де мала відбуватися гостина на честь «закладщини». Перед закладенням підвалин у с. Великій Фосні на куті новобудови ставили пікальну діжку. Її об'язували «настольником» та клали на неї хліб і сіль. Замість діжки в с. Раківщині на місце, де буде покуть, клали стільницю з хлібом і сіллю. Коли почнуть закладати підвалини, все це забирають і кладуть поряд з хатою.

Майбутню хату на ділянку розмітали шнуром завдовжки 20–30 м та 4–ма кілочками (села Селець, Думинське, Піхоцьке). Справляли косину пересуванням відразу двох кілочків. Давно розбивали хату в сажанах (с. Невгоди). Коли зробили розбивку і перевірили косину, починали копати ями для «паль». Більшість респондентів стовпи під підвалини в досліджуваному районі називає паями. Лише епізодично згадувано назву «штенпалі» (П.Кудін, 1914 р.н., с. Яжберень Народицького р-ну), «палі» (М.Барановський, 1909 р.н., с. Павлюківка) та «колодки» (В.Якувшук, 1919 р.н., с. Бондарі). Глибина закопування «паль» у землю залежала від рельєфу та ґрунту. В селах Гуничях, Норинцях копали ями глибиною 70 см., у с. Думинському – на «аршин або піваршина», в с. Селець – 1 м. Глибину ям для «паль» у селах Левковичах, Великому Кобиліні (Овруцький р-н) визначали рівнем залягання жовтого ґрунту, тобто копали до твердої глини.

Як показав аналіз, «палі» під хату старались закопати нижче глибини промерзання ґрунту та поставити на твердий ґрунт. Довжина «паль» залежала також від того, яку висипку під хату планували, та від рельєфу. За П.Кучинським (1924 р.н., с. Піхоцьке), «палі» заготовляли так, щоб вони над поверхнею землі «взвишались на 15–40 см», або не більше двох п'ядей (с. Левковичі). Взагалі, старались, щоб «палі» не дуже вивисувалися над поверхнею землі. Здіймання «паль» було пов'язане з великою висипкою землі в хаті. Це був трудомісткий процес, тому «над землею палю залишали стільки, як це потребує почва» (с. Бірківське). Загалом довжина «паль» під підвалини дорівнювала 0,7–1,5 м. Палі під хату ставили тільки дубові. Здебільшого «палі» були круглими, їх лише окоровували. У деяких випадках «палі» над поверхнею землі могли бути обгесаними в 1 канті (с. Давидки). У старих будівлях ставили 4 «палі» на хату і 4 на сніні та комору (села Ласки, Листвин Овруцького р-ну). За О.Заліском (с. Думинське) та Корнієнком (1931 р.н., с. Ключки), «палі ставили лише по вуглам, а хто хотів, міг ще закопати посередині». Загальним правилом при будівництві хати було поставити стільки «паль», щоб не прогиналось дерево. Майстер М.Миколайчук (1916 р.н., с. Норинці) ставив на хату 6 «паль». Якщо кліть була квадратна, то з кожної сторони ставили по три «палі» (с. Гуничі). Поставлені «палі» перевіряли рівнем, який ставили на натягнутий шнур між ними (с. Мотійки), або по тимчасово поставлених на них підвалинах (села Бабиничі, Клинець). Коли ставили першу «палю» на покуті, то господар хати брав хліб і сіль на рушнику і благословляв початок будівництва (с. Залісся Народицького р-ну). Щоб «палі» не гнили, їх «оспалили» («обмазували») глиною (с. Бондарі) або обпалювали на вогні. Там, де було каміння, його замість «палі» ставили під підвалини (села Збранька, Велика Фосня, Млини Овруцького р-ну).

Коли закопали «палі» або поставили каміння на «вуглах» майбутньої хати, бралися до установаження на них підвалів, які є основою дерев'яної стіни. У досліджуваному районі їх називають «підрубі» та «підвалини». Найчастіше тут уживають слово «підрубі». На підвалини брали дуб, рідше смолянину сосну – «перебердіну». За поясненнями О.Заліска (с. Думинське Овруцького р-ну), «сосна-перебердіна» – «це крєпка всередині сосна, яка має смолу – усух». Першими на «палі» клали поздовжній підвалини, після чого їх «щепили» поперечними. На поздовжній підвалині, де буде покуть, у нижньому замку вирізали, вирубували хрестик, на перехресті якого робили «ямку-ховалку» (с. Латиші). В «ховалку» на перехресті клали в більшості випадках «окрайчик» хліба, сіль, гроші та ладан, а також свячене зілля, вовну та проскурку (с. Невгоди). Лише в одному випадку респондент конкретно вказав, що, крім грошей, свяченого ладану, клали сухі «свячені квіти тої та марени» (с. Велика Чернігівка Овруцького

р-ну) [10;12,с.211–213]. Згідно з повідомленнями молодих респондентів, гроші клали, які в кого були: «старі» – срібні «мідяки» або «рудячки». Розбираючи старі хати, майстер М.Миколайчук (с. Норинці) знаходив срібні гроші, а Г.Миколайчук (1929 р.н., с. Раківщина Овруцького р-ну) – «червоні» (мідні) гроші. В с. Ключках клали в підваліну тільки знайдені копійки, хліб та свячене зілля. В більшості випадках при заснуванні хати гроші клали тільки у «вуглі», там, де буде покуть. У с. Гуничях, коли клали гроші в підваліну, «тоді всередину майбутньої хати старша мати заносила ослінчик, на який ставили хліб, сіль, вазони». За Н.Корнійчук (1918 р.н., с. Гуничі Овруцького р-ну), «вазони ставили, щоб в хаті було весело, бо квіти – ознаки веселості».

Особливо відбувалося «заснування» підвалів у с. Латишах. Перед початком будівництва господар приносив пікальну діжку, яку ставив на покутті майбутньої хати, клав на неї хліб, вовну та гроші. Тільки з цієї діжки майстри ставили у вирізаний хрестик на поздовжній підвалині хліб, вовну та гроші. Діжка на покуті стояла аж до заходу сонця. Ідентичне явище маємо в с. Великій Фосні, де респондент М.Оникитюк (1921 р.н.) пояснив, що це робили для того, щоб «дім був, багатий хлібом і грішми». Гроші клали для того, щоб «було весело», щоб «закупити в Бога місце» (с. Давидки), зерно щоб «вус добрий урожай», вовну – щоб «хата була тепла і худоба велася» (с. Латиші).

У с. Бабиничах (Овруцький р-н), «коли закладували хату, то на кожному вуглі ставав майстер, біля них хазяїн ставив хліб, загорнутий хусткою». Коли «зав'язали» підвалини, хліб у хустках клали на вугли, на підвалини. його ввечері майстри забирали додому (Е.Кліш, 1922 р.н., с. Бабиничі). У с. Болотниці на всі чотири «вугли» лили свячену воду, там, де буде покуть, клали ладан і п'ять копійок, а там, де піч, – тільки п'ять копійок. «Це робилось для того, щоб піч була крєпша» (І.Ярмолук, с. Болотниця). Коли майстер видовбував на підвалині хрестики, він промовляв: «Господу Богу помолось. Дай, Боже, цього бруса покласти на довгіє літа». Хазяїн завжди був присутній, коли клали гроші в підваліну і коли її зав'язували. Під час «зав'язування» він молився (села Янова Рудня, Бабиничі).

У деяких селах, коли «зав'язують» підвалини, то всі «вугли» кроплять свяченою водою і кажуть: «Дай, Боже, час і пору, і щоб щасливо жили хазяїн в цьому домі, щоб худоба велася і діти були» (с. Гладковичі Овруцького р-ну). Зафіксовано випадок коли у «вуглі» на покуті клали гроші, а в усі інші – вугілля (с. Левковичі).

«Закладщина» – визначна подія в будівництві хати, до неї особливо пригладали діти, які бавилися в «закладщини» на протилежному куті підвалів – робили «хрестики», «дірочки», «ложили гроші». На цьому закінчували роботу першого дня. Знаком того, завершився перший і основний етап у будівництві хати в с. Павлюківці, було те, що господиня хати клала на «вуглах» хліб на рушниках. Після закладення підвалів, за звичаєм, господар мав зробити гостину на честь цієї події. Така гостина дістала назву «закладщина».

У селах Гуничях, Селець, Думинському, Піхоцькому, Норинцях, Покаліві (Овруцький р-н) святкова гостина з нагоди «закладщини» відбувалася на новобудові. Респондент П.Старовойта (1912 р.н., с. Жерев Народицького р-ну) твердить, що давно відзначали «закладщину тільки на підрубах». Його інформацію підтвердили також респонденти зі сіл Янової Рудні (Овруцький р-н) (О.Смиковський, 1920 р.н.) та Листвин (О.Довбаша, 1911 р.н.) Усе це вказує на те, що давня традиція «закладщина хати не була пов'язана з великою гостоиною та застіллям, на ній були присутні лише господар та майстри. «Закладщина» на новобудові із занесенням усередину підвалів стола або столів – явище пізніше. Згідно з К.Євдокименком (с. Селець), «стіл по-християнськи завжди ставлять на покуті» бо «треба до когось перехреститись» (села Селець, Піхоцьке, Ключки). Якщо був батько, то він заносив стіл усередину заснованих підвалів, а якщо його не було – то сам молодий хазяїн майбутньої хати (с. Латиші). За словами молодих респондентів, стіл ставили в «подрубі» нової хати посередині (В.Невмержницький, 1936 р.н., с. Лучанки Овруцького р-ну). Бувало так, що «закладщину» робили у старій хаті. Якщо вона була поряд «з новобудовою» і якщо була погана погода (села Бережесть, Прилуки, Думинське).

Під час експедиції виявлено кілька випадків, коли «закладщина» відбувалася за тим столом, який хазяїн поставив ще зранку на місці, де буде нова хата (села Бірківське, В'язівка). На «закладщину» кликали родичів та тих, які допомагали в підготовці до будівництва хати (с. Піхоцьке). Всі заходили усередину «нвої хати», де були зазначені майстрами на підвалині двері. Вони зазначали двома «застіркнутими» в підваліну сокирами або першим підігнаним чи спеціально поставленим для цього не підігнаним вінцем (с. Думинське). «Застіркували» сокири також для того, щоб лихий не поселився в хаті (с. Залісся). Першою до «нвої хати» через позначені майбутні двері заходила тільки стар-

ша хазяйка з обідом (села Велика Чернігівка, Залісся, Великий Кобилін), а за нею – всі інші з тих, хто брав участь у заснуванні хати. Запрошені на «закладщину» обов'язково питали господаря хати: «Де у вас тут двері?» Він люб'язно «показував, що тут» (с. Левковичі). Майстри були найдорожчими гостями, тому їх садовили на покуті. У с. Гуничях господар не сідав за стіл, бо повинен був обслуговувати майстрів та гостей. Протилежне маємо в с. Лучанках (Овруцький р-н), де мати обслуговувала тих, хто сидить за столом. Батько того хто будувався, повинен був тричі перехрестити борщ та іншу їжу (с. Латиші).

Святкування «закладщини» в с. Левковичах починали з того, що першу чарку пив хазяїн хати, якому бажали, щоб життя в новій хаті було хороше та були діти. Сам хазяїн під час «закладщини» казав: «Господи Боже, Ісус Христос, Мати Божа, благослови і мені, селянину поможи». Другу чарку пив головний майстер, який промовляв: «Дай Боже, в добру пору начати, а в лучшу кончити» (села Левковичі, Норинці, Яжберень). Під час відзначення «закладщини» хати господарю бажали: «Дай Боже, щоб тобі в цій хаті добре велося і добре жилося. Щоб був кожух на плечі і діти на печі, щоб худоба велась, коні, овечки та свині» (с. В'язівка); «Дай, Боже, час і пору, щоб щасливо жили хазяїн в цьому домі, щоб худоба велась і діти були» (с. Гладковичі); «Дай, Боже, щоб в цій хаті було щастя, здоров'я. Бога вспоминали. Йому молилися» (с. Норинськ); Щоб гарно жили, багатими були, щоб не було упадку» (с. Ласки). Після першої чарки завжди співали.

Після святкування «закладщини» того дня не працювали, бо це було свято. Лише в с. Боднарях після закладення підвалин проводили повторне ворожіння на предмет вибраного місця. На ніч на «вугол» у покуті ставили хліб, там де має бути піч, – цеглину, на протилежному від покуті «вуглі» – камінь, там, де піч, – вугілля. Якщо через ніч хліб залишиться, то хазяїн розживеться; камінь ніхто не рушив – сім'я буде здорова і міцна, як камінь; якщо вугілля не щезне, то в сім'ї ніхто не розлучиться і не поchorніє; якщо цегла на місці, то піч буде міцна і буде добре гріти (О. Дрозд, с. Бондарі).

Поданий матеріал свідчить, що на Поліссі була добре продумана технологічна конструктивна система, яка забезпечувала раціональний вибір місця, дерева, часу закладання. Всі технологічні процеси «закладщини» – були супроводжувані обрядово-звичаєвими діями, які протягом століть допомагали зберегти знання, нагромаджені в ділянці хатнього будівництва.

Список використаних джерел

1. Байбурин А.К. Жилище в обрядах и представлениях восточных славян / А.К. Байбурин. – Ленинград, 1983. – 224 с.
2. Верговський С. Давнє народне будівництво українського та білоруського Полісся / С.Верговський // Народна творчість та етнографія. – 1979. – №1. – С.74–80.
3. Радович Р. Підбір та заготівля будівельної деревини на правобережному Поліссі / Роман Радович // Народознавчі зошити. – 1998. – Зош.1. – С.54–65.
4. Радович Р. Техніка та технологія традиційного житлово-господарського будівництва на поліссі другої половини XIX – першої половини XX ст. / Роман Радович // Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження. – Львів, 1997. – Вип.1: Київське Полісся–1994. – С.83–96.
5. Сілецький Р. «Закладщина» хати на Поліссі: обрядово-звичаєвий аспект / Роман Сілецький // Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження. – Львів, 1997. – С.83–96.
6. Сілецький Р. Поставлю хату та кімнату / Роман Сілецький // Берегиня. – №1.
7. Словник української мови: В 11 т. – К., 1978. – Т.IX. – 916 с.
8. Таранушенко С. Давнє поліське житло / Степан Таранушенко // Народна творчість та етнографія. – 1969. – №1. – С.8–23.
9. Тарас Я. Вибір місця та дерева для будівництва хати на Поліссі / Ярослав Тарас // Народознавчі зошити. – 1996. – Зош.2. – С.94–101.
10. Тарас Я. Елементи озеленення та благоустрою поліської садиби / Ярослав Тарас // Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження. – Львів: Ін-т народознавства НАНУ, 1997. – С.97–113.
11. Християнство. Энциклопедический словарь: В 3-х т. – Москва, 1995. – Т.2. – 671 с.
12. Шкарбан А. Народна медицина Полісся / Андрій Шкарбан // Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження. – Львів: Ін-т народознавства НАНУ, 1997. – С.211–213.
13. Dmochowski Z. Sprawozdanie nad poleskiem budownictwem drzewnem w r. 1934/5 / Zigmund Dmochowski // Biuletyn historii sztuki i kultury. – Warszawa, 1935. – Roczn. 3. – №4.